

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Посібник зі статті 4 Протоколу № 4
Європейської конвенції
з прав людини

Заборона колективного
вислання іноземців

Оновлено 29 лютого 2024 р.

Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Видавців або організацій, які бажають перекласти та/або відтворити цей Посібник повністю або частково у формі друкованої чи електронної публікації, просимо заповнити контактну форму: [запит відтворення або публікацію перекладу](#) для отримання інформації щодо процедури авторизації.

Якщо ви бажаєте дізнатися, який Посібник із судової практики знаходиться наразі на етапі перекладу, див. [Переклади, що очікуються](#).

Цей Посібник спочатку було складено англійською мовою. Він регулярно оновлюється, дата останньої редакції: 29 лютого 2024 р. До нього можуть бути внесені редакційні виправлення.

Посібники з судової практики можна завантажити за посиланням <https://ks.echr.coe.int>. Оновлення публікації відстежуйте на сторінці Суду у Twitter за посиланням: https://twitter.com/ECHR_CEDH.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2025 р.

Зміст

Зміст.....	3
Примітка для читачів	4
I. Витоки та мета статті	5
II. Поняття «колективного вислання»	5
III. Приклади колективних вислань	9
IV. Приклади заходів, що не розглядаються як колективні вислання ...	12
V. Зв'язок зі статтею 13 Конвенції	14
Перелік цитованих справ	16

Примітка для читачів

Цей Посібник входить до низки Посібників з Конвенції, опублікованих Європейським судом з прав людини (надалі — «Суд», «Європейський суд» або «Страсбурзький суд») для інформування юристів-практиків про основоположні рішення та ухвали, винесені Страсбурзьким судом. У цьому конкретному Посібнику аналізується та узагальнюється судова практика щодо статті 4 Протоколу № 4 Європейської конвенції з прав людини (надалі — «Конвенція» або «Європейська конвенція»). Читачі зможуть ознайомитися з основними принципами у цій сфері та відповідними прецедентами.

Судову практику, що цитується, було відібрано з провідних, найбільш важливих та/або недавніх рішень та ухвал.*

Призначення рішень та ухвал Суду полягає не лише у вирішенні справ, переданих на перегляд Суду, а й загалом у роз'ясненні, захисті та поліпшенні норм, встановлених Конвенцією, сприяючи тим самим дотриманню Державами зобов'язань, взятих ними як Договірними сторонами (*«Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom)*), § 154, 18 січня 1978 р., серія А № 25, та нещодавно — *«Єронович проти Латвії» (Jeronovičs v. Latvia)* [ВП], № 44898/10, § 109, 5 липня 2016 р.).

Відповідно, місія створеної Конвенцією системи полягає в тому, щоб визначити, в загальних інтересах, питання державної політики, тим самим підвищуючи стандарти захисту прав людини та поширюючи судову практику у галузі прав людини серед усього співтовариства Держав-учасниць Конвенції (*«Константін Маркін проти Росії» (Konstantin Markin v. Russia)* [ВП], § 89, № 30078/06, ЄСПЛ 2012). Так, Суд підкреслив роль Конвенції як «конституційного документа європейського громадського порядку» у сфері прав людини (*«Босфорус Гава Йолларі Туризм і Тіджарет Анонім Шіркети проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], № 45036/98, § 156, ЄСПЛ 2005-VI, а нещодавно — у справі (*«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], №№ 8675/15 та 8697/15, § 110, 13 лютого 2020 р.).

Протокол № 15 до Конвенції нещодавно включив принцип субсидіарності до Преамбули Конвенції. Цей принцип «покладає спільну відповідальність на Держави-учасниці та Суд» щодо захисту прав людини, а державна влада та суди повинні тлумачити й застосовувати національне законодавство так, щоб забезпечити повну реалізацію прав та свобод, визначених у Конвенції та Протоколах до неї (*«Гженда проти Польщі» (Grzeḡda v. Poland)* [ВП], § 324).

У цьому Посібнику містяться посилання на ключові слова для кожної цитованої статті Конвенції та Додаткових протоколів до неї. Юридичні питання, що розглядаються в кожній справі, підсумовано в [Переліку ключових слів](#), вибраних із тезауруса термінів, взятих (здебільшого) безпосередньо з тексту Конвенції та Протоколів до неї.

[База даних HUDOC](#) прецедентної практики Суду дає змогу здійснювати пошук за ключовим словом. Пошук за ключовими словами дає можливість знайти документи з подібним правовим змістом (обґрунтування та висновки Суду в кожній справі підсумовуються за допомогою ключових слів). Ключові слова для окремих справ можна знайти, натиснувши на Case Details (Детальна інформація про справу) в HUDOC. Для отримання додаткової інформації про базу даних HUDOC та ключові слова див. [Посібник користувача HUDOC](#).

* Цитована судова практика може бути викладена однією або обома офіційними мовами (англійською та французькою) Суду та Європейської комісії з прав людини. Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішень по суті справи, що були винесені Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а аббревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою палатою.

Рішення палати, які не були остаточними на момент публікації цього оновлення, позначено зірочкою (*).

Стаття 4 Протоколу № 4 – Заборона колективного вислання іноземців

«Колективне вислання іноземців заборонено».

Ключові слова HUDOC

Заборона колективного вислання іноземців (P4-4)

I. Витоки та мета статті

1. Після того як Протокол № 4 був складений у 1963 році, він став першим міжнародним договором, у якому розглядалося питання колективного вислання. З пояснювального коментаря до нього стає зрозуміло, що метою статті 4 була офіційна заборона «таких колективних вислань іноземців, які мали місце в новітній історії». Отже, було «погоджено, що прийняття [статті 4] та пункту 1 статті 3 (заборона вислання громадян) у жодному разі не може тлумачитися як таке, що будь-яким чином виправдовує заходи колективного вислання, які могли вживатися в минулому» (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012 р. § 174).

2. Головна мета цієї статті полягає в тому, щоб не дати Державам змогу виселити певну кількість іноземців без вивчення їхніх особистих обставин, і, відповідно, без надання їм можливості навести власні аргументи проти заходів, вжитих відповідним органом (*там само*, § 177).

II. Поняття «колективного вислання»

3. Під «колективним висланням» слід розуміти «будь-який захід, який примушує іноземців як групу покинути країну, за винятком випадків, коли такий захід вживається на підставі належного та об'єктивного розгляду конкретної справи кожного окремого іноземця з цієї групи» (*«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016 р., § 237; *«Грузія проти Росії (I)» (Georgia v. Russia (I))* [ВП], 2014 р., § 167; *«Андрич проти Швеції» (Andric v. Sweden)* (ухв.), 1999 р.; *«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, 2002 р., § 59; *«Султані проти Франції» (Sultani v. France)*, 2007 р., § 81; та рішення Комісії за справами *«Бекер проти Данії» (Becker v. Denmark)*, 1975 р.; *«К.Г. проти Німеччини» (K.G. v. Germany)*, 1977 р.; *«О. та інші проти Люксембургу» (O. and Others v. Luxembourg)*, 1978 р.; *«Алібакс та інші проти Нідерландів» (Alibaks and Others v. the Netherlands)*, 1988 р.; *«Тазірі проти Швеції» (Tahiri v. Sweden)*, 1995 р.). Сам факт винесення подібних рішень для декількох іноземців не означає, що мало місце «колективне вислання», якщо кожній відповідній особі була надана можливість в індивідуальному порядку навести власні аргументи компетентним органам проти її вислання (*«Алібакс та інші проти Нідерландів» (Alibaks and Others v. the Netherlands)*, рішення Комісії від 16 грудня 1988 р.; *«Андрич проти Швеції» (Andric v. Sweden)* (ухв.), 1999 р.; *«Султані проти Франції» (Sultani v. France)*, 2007 р., § 81). Проте це також не означає, що у випадках, коли було проведено належний та об'єктивний розгляд конкретної справи кожної особи, «передісторія виконання наказів про вислання не відіграє подальшої ролі у визначенні того, чи було дотримано положення статті 4 Протоколу № 4» (*«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, 2002 р., § 59). Для того щоб вислання було «колективним», воно не має обов'язково стосуватися певного мінімального числа відповідних осіб, і для цього не є обов'язковою належність до певної групи (*«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020 р.,

§§ 193–199). Скарги відповідно до статті 4 Протоколу № 4 може подавати особа, яка стверджує, що була частиною групи, яка зазнала колективного вислання (див., наприклад, *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021 р.).

4. тоді як традиційно більшість справ, переданих на розгляд конвенційних органів відповідно до статті 4 Протоколу № 4, стосувалися іноземців, які вже перебували на території Держави-відповідача (*«К.Г. проти Німеччини» (K.G. v. Germany)*, рішення Комісії від 1 березня 1977 р.; *«Андрич проти Швеції» (Andric v. Sweden)* (ухв.), 1999 р.; *«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, 2002 р.), Суд за останні роки виніс рішення за низкою справ, у яких Уряди Держав-відповідачів оскаржували застосовність статті 4 Протоколу № 4, іноді посилаючись на те, що іноземці не перебували в межах їхньої юрисдикції у контексті статті 1 Конвенції.

5. Справа *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012 р., стосувалася перехоплення у відкритому морі та невідкладного видворення (відтиснення) нелегальних мігрантів до Лівії італійськими органами. Суд мав розглянути, чи застосовується стаття 4 Протоколу № 4 у випадках, коли видворення відбувалося поза межами національної території, а саме у відкритому морі. Суд зазначив, що ані текст, ані підготовчі матеріали (*travaux préparatoires*) Конвенції не перешкоджають екстратериторіальному застосуванню цього положення. На думку укладачів Протоколу № 4 термін «вислання» слід тлумачити «в загальному значенні, яке застосовується на поточний момент (вигнати з будь-якого місця)». Більше того, якби стаття 4 Протоколу № 4 застосовувалася лише до колективних вислань з національної території Держав-учасниць Конвенції, важлива складова сучасних міграційних моделей не підпадала б під сферу дії цього положення, а мігранти, які вийшли в море, часто ризикуючи своїм життям і не діставшись кордонів Держави, не мали б права на розгляд їхніх особистих обставин перед висланням, на відміну від мігрантів, що пересуваються сушею. Поняття вислання, як і концепція «юрисдикції», явно було переважно територіальним. Однак, у випадках, коли Судом було встановлено, що Держава у винятковому порядку здійснювала свою юрисдикцію поза межами національної території, він може визнати, що здійснення цієї Державою екстратериторіальної юрисдикції набуло форми колективного вислання. Суд також повторно підкреслив, що особливий характер морських вод не робить їх територією поза правовим полем. Отже, Суд дійшов висновку, що видворення іноземців, яке здійснюється в контексті перехоплення державними органами у відкритому морі під час здійснення своєї суверенної влади, метою якого є запобігання досягненню мігрантами кордонів Держави або навіть їхнє відтиснення назад до іншої Держави, є здійсненням юрисдикції, яка передбачає відповідальність такої Держави відповідно до статті 4 Протоколу № 4 (*там само*, §§ 169–182).

6. У справі *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014 р., де йшлося про перехоплення та негайну депортацію до Греції мігрантів, які таємно сіли на борт суден, що прямували до Італії, та прибули до італійського порту Анкона, Суд відхилив заперечення Уряду про те, що стаття 4 Протоколу № 4 не є застосовною у цій предметній юрисдикції (*ratione materiae*), та не вважав за необхідне визначати, чи були заявники видворені після прибуття на територію Італії чи до цього, оскільки це положення в будь-якому випадку стосується обох ситуацій (*там само*, §§ 210–213).

7. У справі *«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016 р., Уряд Італії підкреслив, що процедура, яка була застосована до заявників, класифікується у внутрішньому законодавстві як «відмова у в'їзді з подальшим видворенням», а не як «вислання». Проте Суд не бачив підстав відступати від раніше встановленого ним визначення та зазначив, що немає жодних сумнівів у тому, що заявники, які перебували на території Італії (в приймальному центрі на острові Лампедуза, а пізніше були переміщені на кораблі, пришвартованому в гавані Палермо), були вислані з цієї Держави та видворені до Тунісу проти власної волі, що відтак є «висланням» в розумінні статті 4 Протоколу № 4 (*там само*, §§ 243–244).

8. У справі «*Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії*» (*N.D. and N.T. v. Spain*) [ВП], 2020 р., Суду вперше було запропоновано розглянути питання застосовності статті 4 Протоколу № 4 до невідкладного та примусового видворення іноземців із сухопутного кордону після спроби великої кількості мігрантів у несанкціонований спосіб та масово перетнути кордон. Підтвердивши, що події, які відбуваються біля огорожі на сухопутному кордоні Мелільї, підпадають під «юрисдикцію» Іспанії в контексті статті 1, Суд розглянув питання про те, чи поширюється концепція «вислання», що використовується у статті 4 Протоколу № 4, також і на недопуск іноземців перетнути сухопутний кордон Договірної Держави, який водночас може бути зовнішнім кордоном Шенгенської зони. Суд дійшов висновку, що міркування, які лягли в основу його рішень щодо заявників, які намагалися потрапити на територію Держави морським шляхом, однаково застосовуються й до примусового видворення з території Держави в контексті спроби перетнути національний кордон сухопутним шляхом, і що приймати інше тлумачення терміна «вислання» в останньому випадку не було підстав. Тож термін «вислання» слід тлумачити автономно та застосовувати до будь-якого примусового вислання іноземця з території Держави незалежно від законності перебування цієї особи, тривалості її перебування на території, місця, де її було затримано, її статусу мігранта чи шукача притулку, або її поведінки при перетині кордону. Термін має те саме значення, що й у контексті статті 3 Конвенції. Обидва положення застосовуються до будь-якої ситуації, яка підпадає під юрисдикцію Договірної Держави, зокрема й до ситуацій або моментів часу, коли влада відповідної Держави ще не розглянула наявність підстав, які дають право зацікавленим особам вимагати захисту відповідно до цих положень (*там само*, §§ 166–188). У цій справі заявники були вивезені з території Іспанії та примусово видворені до Марокко, проти їх волі та в наручниках, співробітниками Цивільної гвардії (*Guardia Civil*), що становило «вислання» за змістом статті 4 Протоколу № 4.

9. У справі «*Шагзад проти Угорщини*» (*Shahzad v. Hungary*), 2021 р., Суд встановив, що органи влади застосували до заявника «вислання» за змістом статті 4 Протоколу № 4, витіснивши його на зовнішню сторону огорожі кордону Держави-відповідача, тобто на смугу суходолу між прикордонною огорожею та фактичним кордоном між Угорщиною та Сербією, яка становить територію Держави-відповідача. Судом узято до уваги той факт, що вузька смуга суходолу з зовнішньої сторони огорожі, до якої було доставлено заявника, мала лише технічне призначення, пов'язане з керуванням кордоном, що на цій смузі суходолу не було інфраструктури, що для законного в'їзду в Угорщину депортованим мігрантам довелося прямувати в одну з транзитних зон, з якої зазвичай можна було перетнути кордон з Сербією, і що співробітники угорської поліції спрямували заявника до Сербії. Захід, що був застосований до заявника, був спрямований на його видворення з території Угорщини та призвів саме до цього (*там само*, §§ 45–52).

10. Стаття 4 Протоколу № 4 не порушується, якщо відсутність прийнятого в індивідуальному порядку рішення про вислання є наслідком винуватої поведінки заявника. Наприклад, у справі «*Беріша та Халімі проти Колишньої Югославської Республіки Македонії*» (*Berisha and Haljiti v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) (ухв.), 2005 р., заявники скористалися спільною процедурою подання заяви про надання притулку, і так щодо них було винесене єдине спільне рішення, а в справі «*Дріцас та інші проти Італії*» (*Dritsas and Others v. Italy*) (ухв.), 2011 р., заявники відмовилися пред'явити поліції свої документи, що посвідчують особу, тому поліція не змогла оформити накази про вислання на імена заявників. У справі «*Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії*» (*N.D. and N.T. v. Spain*) [ВП], 2020 р., Суд пояснив, що цей принцип застосовується і до ситуацій, коли особи перетинають сухопутний кордон незаконно, і їх невідкладно висилають («відтискають»). З того часу Суд виніс рішення за низкою справ відповідно до статті 4

Протоколу № 4 про невідкладне видворення та пов'язані з цим випадки, а також виділив фактичні ситуації та відповідні необхідні до застосування критерії.¹

11. У справі *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020 р., §§ 201 та 209–211, Суд встановив дворівневий критерій для визначення відповідності статті 4 Протоколу № 4 у випадках, коли особи перетинають сухопутний кордон незаконно, і коли їх невідкладно висилають, — критерій, який було застосовано у всіх наступних справах, які точно відповідають тому самому сценарію (див. *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021 р., §§ 59 та далі; та *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021 р., §§ 294 та далі; *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, 2022, §§ 112–123): по-перше, необхідно враховувати, чи дійсно надала Держава реальний доступ до засобів законного в'їзду, зокрема до прикордонних процедур, які дають змогу усім особам, що зазнають переслідувань, подати заяву про надання захисту відповідно до статті 3 зокрема, на умовах, які гарантують, що заяву буде опрацьовано згідно з міжнародними нормами, в тому числі згідно з Конвенцією. По-друге, якщо Держава надала такий доступ, але заявник ним не скористався, необхідно розглянути питання про те, чи були вагомими причини не робити цього, які ґрунтувалися б на об'єктивних фактах, за які несла б відповідальність Держава. Відсутність таких вагомих причин, які перешкождали б використанню цих процедур, може призвести до того, що це розглядатиметься як наслідок власної поведінки заявників, чим обґрунтовується відсутність індивідуального вивчення обставин.

12. Тягар доведення того, що дійсно заявники мали реальний доступ до процедур законного в'їзду, лежить на Державі-відповідачі, а всі справи, за якими було винесено рішення до цього часу, залежали від того, чи здійснила Держава таке доведення (розташування пунктів перетину кордону, умови подання заяв там, наявність перекладачів/правової допомоги, що давало б змогу шукачам притулку отримати інформацію про їхні права та інформацію, яка підтверджувала б, що заяви дійсно подавалися на цих прикордонних пунктах: порівняйте *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020 р., §§ 212–217, *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, 2022 р., §§ 116–122, та навпаки *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021 р., §§ 63–67; *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021 р., §§ 295–304). У справі *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020 р., Суд задовольнився наданими Урядом-відповідачем доказами того, що заявники дійсно мали реальний доступ до процедури законного в'їзду, зокрема можливість подати заяву про надання притулку на прикордонному пункті Бені-Ансар, як це робили раніше інші особи. Суд дійшов того самого висновку в справі *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, 2022 р. І навпаки, у справі *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021 р., Уряд-відповідач не надав конкретної інформації про процедури надання притулку на кордоні з Сербією у відповідний час, наприклад про розташування пунктів перетину кордону, умови подання заяв там, наявність перекладачів та правової допомоги, а також інформацію, що свідчила б про те, що заяви дійсно були подані на цих прикордонних пунктах, внаслідок чого Суд зробив висновок, що він не може перевірити, чи дійсно був законний шлях, який зазначав Уряд, посилаючись на положення законодавства, реально доступний заявникам. У справі *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021 р., Суд встановив, що заявник не мав дійсного та реального доступу до засобів законного в'їзду: єдині можливості законного в'їзду в Угорщину (дві транзитні зони) знаходились на відстані сорока кілометрів або більше, а доступ до них був обмежений (допуск обмежувався п'ятнадцятьма заявниками на міжнародний захист у кожній транзитній зоні на день, а також існувала вимога заздалегідь зареєструватися у списку очікування, до якого заявник, як окрема особа, не мав фактичного або потенційного

¹ У таких справах може також виникати питання відповідно до статті 3 Конвенції та/або статті 13, яка розглядається сукупно зі статтею 3 Конвенції. Див. також [Посібник з прецедентного права про імміграцію](#).

доступу), і була відсутня офіційна процедура, яка супроводжувалася б відповідними гарантіями, що регулюють дозвіл на в'їзд.

13. У тих випадках, коли мігранти потрапляли на територію Держави-відповідача несанкціоновано та після затримання поблизу кордону отримували доступ до засобів законного в'їзду за відповідною прикордонною процедурою, Суд не застосовував зазначений дворівневий критерій, а замість цього оцінював (щоб визначити, чи було «вислання» колективним за своїм характером), чи була надана окремим особам реальна можливість представити аргументи проти їхнього видворення до прийняття відповідного рішення, і чи були достатніми гарантії, які свідчили б про те, що їхні особисті обставини дійсно були враховані в індивідуальному порядку (*«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia)*, 2020 р., § 62). Такий критерій, по суті, аналогічний тому, який застосовується до осіб, які прибувають в пункт законного в'їзду, наприклад на прикордонний контрольно-пропускний пункт (див. *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020 р., §§ 204–211; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021 р., §§ 81–84; та *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022 р., §§ 67–69) або в аеропорт (див. *«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, 2023 р., §§ 48–51, де Суд визнав, що органи влади не звільняє від їхнього зобов'язання за статтею 4 Протоколу № 4 той факт, що заявники спочатку намагалися в'їхати до Держави-відповідача, використовуючи підроблені документи). Те, чи виконуються вимоги цього критерію — це питання факту, яке має бути визначене з урахуванням підтверджувальних доказів, представлених сторонами, тією мірою, наскільки вони стосуються обставин справи, в тому числі щодо того, чи проводився процес ідентифікації та за яких умов (чи були особи підготовлені проводити співбесіди, чи була надана інформація зрозумілою особам мовою про можливість подати заяву про надання притулку та попросити про правову допомогу, чи були присутні перекладачі та чи мали особи можливість на практиці проконсультуватися з юристами та подати заяви про надання притулку), а також з урахуванням незалежних повідомлень (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012 р., § 185; *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014 р., §§ 214–225; *«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016 р., §§ 245–254; *«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia)*, 2020 р., §§ 63–71; *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020 р., §§ 206–210; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021 р., §§ 81–83; *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022 р., §§ 67–69).

14. У контексті статті 4 Протоколу № 4 правове становище неповнолітніх пов'язане з правовим становищем дорослих, які їх супроводжують, у тому сенсі, що вимоги статті 4 Протоколу № 4 можуть виконуватися, якщо така доросла особа зможе обґрунтовано й ефективно висунути свої аргументи проти їхнього спільного вислання (*«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020 р., §§ 134–135).

III. Приклади колективних вислань

15. Суд робив висновок про наявність порушення статті 4 Протоколу № 4, по-перше, у справах, де особи, до яких мало бути застосоване вислання, мали однакове походження (ромські сім'ї зі Словаччини у справі *«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, 2002 р., *«Грузія проти Росії (I)» (Georgia v. Russia (I))* [ВП], 2014 р., та громадяни Грузії у справах *«Шіошвілі та інші проти Росії» (Shioshvili and Others v. Russia)*, 2016 р., та *«Бердзенишвілі та інші проти Росії» (Berdzenishvili and Others v. Russia)*, 2016 р.). По-друге, він зробив висновок про порушення цього положення у справах, що стосуються видворення цілої групи людей (мігрантів та шукачів притулку) без належної перевірки особи членів групи. (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012 р.; *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy)*

and Greece), 2014 р.; «*М.К. та інші проти Польщі*» (*M.K. and Others v. Poland*), 2020 р.; «*Д.А. та інші проти Польщі*» (*D.A. and Others v. Poland*), 2021 р.; «*Шагзад проти Угорщини*» (*Shahzad v. Hungary*), 2021 р.; «*М.Г. та інші проти Хорватії*» (*M.H. and Others v. Croatia*), 2021 р.; «*Мустазі проти Франції*» (*Moustahi v. France*), 2020 р.).

16. У справі «*Чонка проти Бельгії*» (*Čonka v. Belgium*), 2002 р., заявники були депортовані винятково на тій підставі, що їхнє перебування в Бельгії перевищило три місяці, а в наказах не було посилання на подану ними заяву про надання притулку або на рішення з цього питання. За таких обставин і з огляду на значну кількість осіб однакового походження, яких спіткала така ж доля, як і заявників, Суд дійшов висновку, що використана процедура не дозволила їм усунути всі сумніви стосовно того, що вислання могло бути колективним. Цей сумнів підкріплювався низкою факторів: *по-перше*, до депортації заявників відповідні політичні органи оголосили, що будуть проводитися операції такого виду, і відповідному органу були надані вказівки щодо їхнього здійснення; *по-друге*, усі відповідні іноземці повинні були одночасно з'явитися до відділу поліції; *по-третє*, вручені їм накази, в яких вимагалось, щоб вони покинули територію, і накази про їх арешт були складені з використанням однакових формулювань; *по-четверте*, іноземцям було дуже складно зв'язатися з адвокатом; і *зрештою*, процедура надання притулку не була закінчена. Тобто на жодному етапі в період між врученням іноземцям повідомлення про необхідність з'явитися до відділу поліції та їхнім висланням процедура не забезпечувала достатні гарантії, які б свідчили про те, що особисті обставини кожної з відповідних осіб були дійсно враховані в індивідуальному порядку. Тож відбулося порушення статті 4 Протоколу № 4 (*там само*, §§ 59–63).

17. У справі «*Хірсі Джамаа та інші проти Італії*» (*Hirsi Jamaa and Others v. Italy*) [ВП], 2012 р., передача заявників (громадян Сомалі та Еритреї) Лівії була здійснена без розгляду кожної конкретної ситуації. Італійські органи, які просто посадили заявників на борт корабля, а потім висадили їх у Лівії, не провели жодної процедури встановлення особи. Більше того, персонал на борту військових кораблів не був підготовлений до проведення індивідуальних співбесід, і їм не допомагали перекладачі чи юрисконсульти. Суд дійшов висновку, що видворення заявників було колективним, а відтак порушувало положення статті 4 Протоколу № 4 (*там само*, §§ 185–186).

18. У справі «*Грузія проти Росії (I)*» (*Georgia v. Russia (I)*) [ВП], 2014 р., йшлося про накази російських судів про вислання тисяч громадян Грузії. Як зазначив Суд, попри те, що рішення суду було прийняте щодо кожного громадянина Грузії, проведення процедур вислання протягом цього періоду (з вересня 2006 р. по січень 2007 р.) та кількість висланих громадян Грузії унеможливлювали здійснення належного та об'єктивного розгляду конкретної справи кожної особи. Крім того, Росія проводила скоординовану політику арешту, затримання та вислання громадян Грузії. Хоча Суд не ставить під сумнів право Держав на встановлення власної імміграційної політики, проблеми, пов'язані з управлінням міграційними потоками, не можуть виправдати застосування практик, що є несумісними з Конвенцією. Суд дійшов висновку, що вислання громадян Грузії здійснювалося не на підставі належного та об'єктивного розгляду конкретної справи кожної окремої особи, а, отже, було адміністративною практикою, яка порушувала положення статті 4 Протоколу № 4 (*там само*, §§ 171–178).

19. Справа «*Шіошвілі та інші проти Росії*» (*Shioshvili and Others v. Russia*), 2016 р., стосувалася вислання з території Росії громадянки Грузії на останніх строках вагітності разом з її чотирма малолітніми дітьми. Судом було встановлено порушення у справі матері, оскільки до неї була застосована адміністративна практика вислання громадян Грузії восени 2006 року без належного розгляду їх окремих випадків (§ 71). Такого ж висновку Суд дійшов і в справі «*Бердзенішвілі та інші проти Росії*» (*Berdzenishvili and Others v. Russia*), 2016 р., §§ 83–84, стосовно чотирнадцяти громадян Грузії, рішення про вислання яких були прийняті національними судами протягом цього самого періоду.

20. У справі *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014 р., Італія депортувала деяких осіб (громадян Афганістану) до Греції, стверджуючи, що відповідно до Дублінської системи (за допомогою якої визначається, яка Держава-член Європейського Союзу є відповідальною за розгляд заяви про надання притулку, поданої в одній з Держав-членів громадянином третьої країни) лише Греція має юрисдикцію для винесення рішення щодо можливих клопотань про надання притулку. Однак, на думку Суду, органи Італії повинні були провести індивідуальний аналіз обставин кожного заявника, щоб встановити, чи дійсно Греція мала юрисдикцію в цьому питанні, а не депортувати усіх осіб. Жодна форма колективних і невибіркових видворень не може бути виправдана посиленням на Дублінську систему, яка повинна завжди застосовуватися у спосіб, сумісний з Конвенцією. Крім того, Суд взяв до уваги звіти з аналогічними висновками, подані третіми сторонами, що вступили у справу, або отримані з інших міжнародних джерел, в яких описані випадки невибіркового видворення до Греції з боку прикордонних органів Італії в портах Адріатичного моря, з позбавленням відповідних осіб будь-яких матеріальних та процесуальних прав. Відповідно до цих джерел, лише завдяки поступкам прикордонної поліції перехопленим особам без документів допомогли зв'язатися з перекладачем та службовцями, які могли надати їм мінімальну інформацію про процедури, пов'язані з правом на притулок. У більшості випадків вони одразу ж передавалися капітанам поромів для видворення до Греції. З огляду на всі ці аспекти Суд дійшов висновку, що негайні видворення, застосовані до заявників, становили колективні та невибіркові вислання з порушенням вимог статті 4 Протоколу № 4 (*там само*, §§ 214–225).

21. У справі *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020 р., заявники пред'явили спірну вимогу відповідно до статті 3, прибули на прикордонні пункти пропуску та спробували в'їхати в Державу-відповідач законно, скориставшись процедурою подання заяви про надання притулку, яка мала бути доступна їм відповідно до внутрішнього законодавства. Попри те, що вони були опитані прикордонниками в індивідуальному порядку й отримали індивідуальні рішення про відмову у в'їзді до Польщі, Суд визнав, що їхні твердження про намір подавати заяви про надання притулку були проігноровані, і що винесені щодо них рішення не відповідали у належний спосіб тим аргументам, що їхні заявники наводили для обґрунтування свого страху перед переслідуваннями. До того ж, заявникам не дозволили проконсультуватися з адвокатами та навіть відмовили в доступі до послуг адвокатів, які були присутні на прикордонному пункті пропуску. Суд дійшов висновку, що рішення про відмову заявникам у в'їзді до Польщі приймалися без належного врахування їхньої індивідуальної обставини та становили частину загальної політики відмови в прийомі заяв про надання притулку від осіб, які перебувають на польсько-білоруському кордоні, та видворення цих осіб до Білорусі (див. також *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021 р.).

22. У справі *«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, 2023 р., заявники прибули до міжнародного аеропорту та спробували в'їхати в Державу-відповідач з підробленими документами, які вони використали для прибуття туди. Під час прикордонного контролю було виявлено, що їхні проїзні документи підроблені, і їх затримали, після чого заявники попросили притулку. Потім їх вивезли на зовнішній бік прикордонної огорожі між Угорщиною та Сербією, оскільки внутрішнє законодавство передбачало, що заяву про надання притулку можна подати тільки в транзитній зоні між цими двома країнами. Суд визнав, що заявники не отримали реальну можливість представити аргументи проти їхнього видворення до Сербії, країни, з якої вони не прибували.

23. У справі *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021 р., заявник разом з одинадцятьма іншими громадянами Пакистану незаконно потрапив на територію Угорщини, зробивши отвір в прикордонній огорожі між Угорщиною та Сербією. Через декілька годин їх перехопили співробітники угорської поліції та вивезли їх за прикордонну огорожу. Органи влади Угорщини не провели жодні процедури встановлення особи, а також не розглянули

обставини заявника попри те, що він скаржився, що заявив про своє бажання просити притулку. Зважаючи на те, що у заявника не було реального доступу до засобів законного в'їзду (див. пункт 12 вище), та що відсутність індивідуального рішення про вислання не могла бути пов'язана власне з поведінкою заявника, Суд дійшов висновку, що це вислання було колективним, а відтак становило порушення статті 4 Протоколу № 4 до Конвенції.

24. У справі *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021 р., афганська сім'я з чотирнадцяти осіб стверджувала, що співробітники хорватської поліції відмовили їм у можливості просити притулку та наказали повернутися до Сербії залізницею. Не було жодних істотних доказів на користь того, що заявники в'їжджали до Хорватії. Беручи до уваги конкретні та послідовні пояснення заявників, а також велику кількість звітів різних органів, що стосуються невідкладного видворення осіб, які незаконно в'їхали до Хорватії, Суд дійшов висновку, що за відсутності доказів на користь зворотного (*prima facie*) є докази на користь версії подій, викладеної заявниками. Оскільки Уряд не представив жодного аргументу, який міг би спростувати ці докази, наявні за відсутності доказів на користь зворотного, Суд визнав версію подій заявників правдивою (§§ 268–274). Оскільки Держава-відповідач не довела, що вона дійсно надала заявникам реальний доступ до процедур законного в'їзду (див. пункт 12 вище), вислання заявників без індивідуальної оцінки їхніх обставин становило порушення статті 4 Протоколу № 4 (§§ 293–304).

25. У справі *«Дж.А. та інші проти Італії» (J.A. and Others v. Italy)*, 2023 р., заявники, які не мали наміру шукати притулку в Державі-відповідачі, були вислані з порушенням статті 4 Протоколу № 4 після того, як вони були затримані на десять днів на місці для реєстрації та ідентифікації мігрантів з моменту їхнього прибуття до Держави-відповідача, оскільки в справах про відмову у в'їзді та про вислання не було належно враховано їхні індивідуальні обставини (§§ 47 та 106–116).

26. У справі *«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020 р., ніщо не свідчило про те, що доросла особа, з якою свавільно зв'язали двох неповнолітніх заявників, але з якими вона не була пов'язана, могла бути достатньо обізнана про аргументи, які можна було б висунути проти вислання дітей. У будь-якому випадку, не було жодних доказів того, що цьому чоловіку ставили хоча б якісь запитання про пов'язаних з ним дітей, а також що він порушував це питання за власною ініціативою. Відповідно рішення про вислання двох малолітніх дітей, які не були відомі дорослій особі, що їх супроводжувала, було прийнято та виконано без будь-якої гарантії розумного та об'єктивного розгляду їхніх індивідуальних обставин. Тож це вислання слід було характеризувати як колективне.

IV. Приклади заходів, що не розглядаються як колективні вислання

27. У справі *«Султані проти Франції» (Sultani v. France)*, 2007 р., Суд встановив, що обставини заявника були розглянуті в індивідуальному порядку. У нього була можливість викласти власні аргументи проти його вислання, а національні органи врахували не лише загальну ситуацію в Афганістані, але й ствердження заявника щодо його особистих обставин та ризиків, які, за його словами, йому загрозують у разі видворення до його країни походження (*там само*, § 83, де депортація заявника до Афганістану «колективним рейсом» не була здійснена через тимчасовий захід, зазначений Судом на підставі правила 39 Регламенту Суду; *«Гуламі проти Франції» (Ghulami v. France)* (ухв.), 2009 р., де був використаний такий самий підхід до примусової депортації до Афганістану; див. також, про відсутність ознак колективного вислання, *«Андрич проти Швеції» (Andric v. Sweden)* (ухв.); *«Тагірі проти Швеції» (Tahiri v. Sweden)*, рішення Комісії від 11 січня 1995 р.).

28. Жодного порушення не буде встановлено у випадках, коли особисті обставини відповідних осіб вивчалися в індивідуальному порядку, навіть якщо їх разом забрали до управління поліції, деякі з них були депортовані групами, а накази про депортацію та відповідні листи були складені шаблонними та, відповідно, однаковими формулюваннями й не містили конкретних посилань на попередні рішення щодо процедури надання притулку (*«М.А. проти Кіпру» (M.A. v. Cyprus)*, 2013 р., §§ 252–255, стосовно особи, яка стверджувала, що до неї було застосовано операцію колективного вислання з групою сирійських курдів; порівняйте обставини у справі *«Чонка проти Бельгії» (Çonka v. Belgium)*, 2002 р., § 10). Сам факт допущення помилки щодо статусу деяких з відповідних осіб (зокрема, заявника, оскільки наказ про депортацію був виданий, коли провадження з розгляду його заяви про надання притулку ще не закінчилося) не можна розцінювати як такий, що свідчить про те, що відбулося колективне вислання (*«М.А. проти Кіпру» (M.A. v. Cyprus)*, 2013 р., §§ 134 та 254).

29. У справі *«Хлайфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016 р., Суд роз'яснив, що стаття 4 Протоколу № 4 не гарантує права на індивідуальну співбесіду за будь-яких обставин; вимоги цього положення можуть бути виконані, якщо кожному іноземцю буде дійсно надано можливість подати власні аргументи проти його чи її вислання, і якщо ці аргументи будуть належно вивчені органами Держави-відповідача (*там само*, § 248). Заявники пройшли ідентифікацію двічі, їхнє громадянство було встановлено, і вони дійсно весь час мали можливість за бажанням подати аргументи проти їхнього вислання. Незважаючи на те, що накази про відмову у в'їзді були складені подібними формулюваннями, за винятком персональних даних кожного мігранта, а також те, що значна кількість мігрантів з однієї і тієї ж країни (Туніс) була вислана у відповідний період часу, Суд встановив, що досить простий та стандартизований характер розпоряджень можна пояснити тим, що у заявників не було жодних чинних проїзних документів і вони не стверджували, що бояться жорстокого поводження у разі їхнього видворення, чи що існують будь-які інші правові перешкоди для їхнього вислання. Відповідно, те, що ці накази були досить простими та стандартизованими, саме по собі не було необґрунтованим. З урахуванням конкретних обставин справи з цього впливало, що фактично одночасне видворення трьох заявників не було підставою для висновку про те, що їхнє вислання було колективним (*там само*, §§ 249–254). Суд дійшов схожого висновку у справах *«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia)*, 2020 р. (щодо видворення заявників в Україну прикордонною поліцією Словаччини на підставі стандартних рішень про вислання після стислих співбесід із застосуванням стандартних запитань у присутності перекладача в поліцейській дільниці, §§ 63–71) та *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022 р. (щодо видворення заявників з пункту перетину кордону Індра до Білорусі, §§ 69–71), зазначивши в обох справах, що у заявників була достатня можливість висунути аргументи проти їх вислання, та що була можливість вивчення їхніх індивідуальних обставин.

30. У справі *«Шіошвілі та інші проти Росії» (Shioshvili and Others v. Russia)*, 2016 р., §§ 70–72, та у справі *«Бердзенишвілі та інші проти Росії» (Berdzenishvili and Others v. Russia)*, 2016 р., §§ 81–82, за відсутності наказу про вислання, виданого стосовно заявників судом або будь-яким іншим органом, Суд не міг зробити висновок про те, що вони стали об'єктом «заходу, який примушував іноземців, як групу, виїхати з країни». Це залишається справедливим, навіть якщо наявна у відповідний період часу адміністративна практика змушувала заявників у обох справах боятися арешту, затримання та вислання, і тому цілком зрозуміло, що вони могли виїхати з країни в очікуванні наказу про вислання. Проте, хоча обставини заявників самі по собі можуть включати елементи примушування до виїзду, їх не можна прирівнювати до рішення про вислання чи іншого офіційного примусового заходу. Суд не виявив порушення вимог статті 4 Протоколу № 4 за таких обставин.

31. У справі *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020 р., заявниками були двоє мігрантів з Марокко, які з групою з декількох інших мігрантів з країн на південь від Сахари

намагалися потрапити в Іспанію, перелізши через огорожі, якими оточене місто Мелілья — іспанський анклав на північноафриканському узбережжі. Щойно вони перелізли через огорожу, їх затримали співробітники Цивільної гвардії (*Guardia Civil*), які перевезли їх назад на інший бік кордону без проведення процедури встановлення особи або без можливості пояснити свої особисті обставини. Застосувавши дворівневий критерій, Суд, по-перше, переконався в тому, що іспанське законодавство надає заявникам декілька можливих способів отримати дозвіл на в'їзд на територію країни, зокрема, на прикордонному пункті Бені-Ансар. По-друге, Суд не був переконаний, що заявники мали необхідні вагомі причини відмовлятися від використання пункту перетину кордону для представлення аргументів проти їхнього вислання у належний та законний спосіб. Тож відсутність індивідуальних рішень про вислання була наслідком поведінки власне заявників, зокрема наслідком невикористання ними офіційних процедур в'їзду, і цього достатньо, щоб зробити висновок про відсутність порушення статті 4 Протоколу № 4. Тож Суд дійшов висновку, що Держави можуть відмовляти у в'їзді на свою територію іноземцям, зокрема, серед іншого, потенційним шукачам притулку, які без поважних причин не виконують належні дії, що забезпечують право просити захисту відповідно до Конвенції, намагаючись перетнути кордон в іншому місці, особливо групою в складі великої кількості людей та з застосуванням сили у контексті заздалегідь спланованої операції. Водночас Суд підкреслив, що висновок у цій справі не ставить під сумнів зобов'язання та необхідність для Договірних Держав захищати свої кордони так, щоб це відповідало гарантіям Конвенції, та, зокрема, зобов'язання дотримуватися принципу «заборони на примусове видворення» (*non-refoulement*) (*там само*, §§ 206–232). Суд дійшов схожого висновку, а саме, що Держава-відповідач дійсно надала реальний доступ до процедур законного в'їзду, і що у заявників не було вагомих причин не скористатися цими процедурами, у справі *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, 2022 р. (§§ 116–123).

V. Зв'язок зі статтею 13 Конвенції

32. Поняття ефективного засобу правового захисту відповідно до статті 13 Конвенції передбачає, що засіб правового захисту може запобігти реалізації заходів, що суперечать Конвенції та можуть мати незворотні наслідки. Суд встановив порушення статті 13, взятої сукупно зі статтею 4 Протоколу № 4, у справах, коли заявникам, у яких були скарги, що принаймні підлягали судовому розгляду за статтею 2 або 3 щодо ризиків, з якими вони зіткнулися при висланні, було фактично відмовлено в поданні заяви про надання притулку, і вони не мали доступу до засобу правового захисту з автоматичним тимчасовим зупиненням виконання (див. *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020 р., §§ 212–220; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021 р., §§ 89–90; *«Хірсі Джамаа проти Італії» (Hirsi Jamaa v. Italy)* [ВП], 2012 р., §§ 201–207; *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014 р., §§ 240–243). І навпаки, власне відсутність тимчасового зупинення виконання рішення не становить порушення статті 13, взятої сукупно зі статтею 4 Протоколу № 4, якщо заявник не стверджує, що є реальний ризик порушення гарантованих статтями 2 або 3 прав у країні призначення (*«Хлайфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016 р., § 281). У такій ситуації Конвенція не накладає на Державу безумовне зобов'язання гарантувати засіб правового захисту з автоматичним тимчасовим зупиненням, а лише вимагає, щоб відповідна особа мала дійсну можливість оскаржити рішення про вислання шляхом достатньо ретельного вивчення її скарг, проведеного незалежним та безстороннім національним судом (*там само*, § 279; *«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020 р., §§ 156–164).

33. У випадках, коли іноземці вирішують не використовувати законні процедури, передбачені для законного в'їзду на територію Договірної Держави, а відсутність індивідуальної процедури

їхнього видворення є наслідком власної поведінки заявників при спробі несанкціонованого в'їзду, ця Держава не може нести відповідальність за ненадання доступу до засобу правового захисту проти такого самого вислання (*«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020 р., § 241–243). І навпаки, якщо заявник не мав реального доступу до процедури вивчення його особистих обставин через обмежений доступ до транзитних зон (тобто засобів законного в'їзду), відсутність засобу правового захисту для подання скарги на вислання порушує статтю 13, взяту сукупно зі статтею 4 Протоколу № 4 (*«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021 р., §§ 75–79).

Перелік цитованих справ

Цитована в цьому Посібнику судова практика включає винесені Судом рішення та ухвали, а також рішення або доповіді Європейської комісії з прав людини (надалі — «Комісія»).

Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішень по суті справи, що були винесені Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а аббревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою палатою.

Рішення Палати, які ще не є остаточними у розумінні статті 44 Конвенції на момент публікації цього оновленого видання, позначені зірочкою (*) у переліку нижче. У пункті 2 статті 44 Конвенції зазначено: «Рішення Палати стає остаточним: (а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на перегляд Великої Палати; або (b) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на перегляд Великої Палати не було заявлено; або (c) якщо колегія Великої Палати відхиляє клопотання про передання справи на перегляд Великої Палати згідно зі статтею 43». У випадках, коли клопотання про передання справи приймається колегією Великої Палати, рішення Палати не стає остаточним і, отже, не має законної сили; остаточним стає подальше рішення Великої Палати.

Гіперпосилання на цитовані справи в електронній версії Посібника ведуть до бази даних HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), яка забезпечує доступ до практики Суду (Великої палати, рішень та ухвал Палати та Комітету, комунікованих справ, консультативних висновків і правових оглядів з Інформаційного бюлетеня про судову практику) та Комісії (рішення та доповіді), а також до резолюцій Комітету міністрів.

Суд виносить свої рішення та ухвали англійською та/або французькою мовою — двома офіційними мовами Суду. База даних HUDOC також містить переклади багатьох важливих справ на більш ніж тридцять неофіційних мов, а також посилання на близько сотню онлайн-зібрань судової практики, підготовлених третіми сторонами. Усі мовні версії, що доступні для наведених справ, доступні через вкладку «мовні версії» у базі даних HUDOC, на яку можна перейти за допомогою гіперпосилання на справу.

—А—

«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia), №№ 55798/16 та 4 інші, 5 квітня 2022 р.

«Алібакс та інші проти Нідерландів» (Alibaks and Others v. the Netherlands), № 14209/88, рішення Комісії від 16 грудня 1988 р., Рішення та доповіді 59

«Андрич проти Швеції» (Andric v. Sweden) (ухв.), № 45917/99, 23 лютого 1999 р.

«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia), № 24917/15, 24 березня 2020 р.

—Б—

«Бекер проти Данії» (Becker v. Denmark), № 7011/75, рішення Комісії від 3 жовтня 1975 р., Рішення та доповіді 4

«Бердзенишвілі та інші проти Росії» (Berdzenishvili and Others v. Russia), №№ 14594/07 та 6 інших, 20 грудня 2016 р.

«Беріша та Халімі проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» (*Berisha and Haljiti v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) (ухв.), № 18670/03, ЄСПЛ 2005-VIII (витяги)

—Г—

«Грузія проти Росії (I)» (*Georgia v. Russia (I)*) [ВП], № 13255/07, ЄСПЛ 2014 (витяги)

—Г—

«Гуламі проти Франції» (*Ghulami v. France*) (ухв.), № 45302/05, 7 квітня 2009 р.

—Д—

«Д.А. та інші проти Польщі» (*D.A. and Others v. Poland*), № 51246/17, 8 липня 2021 р.
«Дж.А. та інші проти Італії» (*J.A. and Others v. Italy*), № 21329/18, 30 березня 2023 р.
«Дріцас та інші проти Італії» (*Dritsas and Others v. Italy*) (ухв.), № 2344/02, 1 лютого 2011 р.

—К—

«К.Г. проти Німеччини» (*K.G. v. Germany*), № 7704/76, рішення Комісії від 1 березня 1977 р.

—М—

«М.А. проти Кіпру» (*M.A. v. Cyprus*), № 41872/10, ЄСПЛ 2013 (витяги)
«М.А. та інші проти Латвії» (*M.A. and Others v. Latvia*) (ухв.), № 25564/18, 29 березня 2022 р.
«М.Г. та інші проти Хорватії» (*M.H. and Others v. Croatia*), №№ 15670/18 та 43115/18, 18 листопада 2021 р.
«М.К. та інші проти Польщі» (*M.K. and Others v. Poland*), №№ 40503/17 та 2 інші, 23 липня 2020 р.
«Мустагі проти Франції» (*Moustahi v. France*), № 9347/14, 25 червня 2020 р.

—Н—

«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (*N.D. and N.T. v. Spain*) [ВП], №№ 8675/15 та 8697/15, 13 лютого 2020 р.

—О—

«О. та інші проти Люксембургу» (*O. and Others v. Luxembourg*), № 7757/77, рішення Комісії від 3 березня 1978 р.

—С—

«С.С. та інші проти Угорщини» (*S.S. and Others v. Hungary*), №№ 56417/19 та 44245/20, 12 жовтня 2023 р.

«Султані проти Франції» (*Sultani v. France*), № 45223/05, ЄСПЛ 2007-IV (витяги)

—Т—

«Тагірі проти Швеції» (*Tahiri v. Sweden*), № 25129/94, рішення Комісії від 11 січня 1995 р.

—Х—

«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (*Hirsi Jamaa and Others v. Italy*) [ВП], № 27765/09, ЄСПЛ 2012

«Хлайфіа та інші проти Італії» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], № 16483/12, 15 грудня 2016 р.

—Ч—

«Чонка проти Бельгії» (*Čonka v. Belgium*), № 51564/99, ЄСПЛ 2002-I

—Ш—

«Шагзад проти Угорщини» (*Shahzad v. Hungary*), № 12625/17, 8 липня 2021 р.

«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (*Sharifi and Others v. Italy and Greece*), № 16643/09, 21 жовтня 2014 р.

«Шіошвілі та інші проти Росії» (*Shiashvili and Others v. Russia*), № 19356/07, 20 грудня 2016 р.